

INTERVJU BROJA

Sudim našima!

Snežana Nikolić-Garotić *SUDIJA VEĆA ZA RATNE ZLOČINE OKRUŽNOG SUDA U BEOGRADU*

Cela ta jedna generacija, neko moje društvo koje je sada u svetu, u Londonu, u Americi, u Italiji, koji su pobjegli neposredno pre nego što sve to počelo da se dešava, devedesetprve, kažu šta ste čekali?! Ostali ste tu, da li ste smeli da dozvolite da se tako nešto desi? Čini mi se da je opštedruštvena klima opet takva da nije zahvalno biti u sudu za ratne zločine, pa za svaki slučaj kažem „sudim našima“, pa onda to nekako tako prođe

Razgovor sa sudijom Veća za ratne zločine Snežanom Nikolić – Garotić započinje „opštim mestom“ za sudije koje sude u predmetima ratnih zločina. Da li je za njih njihov predmet samo običan proces ili od njih zahteva više. Snežana Nikolić – Garotić je bila član Veća Okružnog suda u Beogradu u prvom procesu koji je u Srbiji odgovorno vođen za krivična dela ratnih zločina. U vreme kada je započinjao proces „Sjeverin“ nije bilo „Specijalnog suda“. Sa takvim iskustvom se prvi put susrela u Palati pravde. I nije imala dilemu, suditi ili ne. Njena generacija joj je bila najbolji „monitoring“. Na pitanje kako na nju utiče emotivni naboj koji takva suđenja uvek prati, odgovara da je neophodna distanca od tog naboja „da bi mogao da odlučuješ uopšte“. „Jednostavno, moraš da imaš distancu i prema bilo kojoj ljudskoj patnji koju čuješ u sudnici, kako god da je to strašno. Nisi u stanju da odlučuješ ukoliko se emocionalno angažuješ“.

Da li je to izazov za Vas, s obzirom na vreme u kojem živimo i u kojem smo živeli...

Pa izazov je. Kada je taj prvi predmet ratnog zločina, „Sjeverin“, bio kod nas, 2003. godine, veliko je pitanje da li je država stajala iza nas koji smo to radili. Tada je tužilac Vukčević bio u tom predmetu, Nata Mesarević je bila predsednik Veća, ja sam bila član Veća. Sećam se da je bilo problema da se formira to Veće.

Zašto je bilo teško formirati sudsko veće u predmetu „Sjeverin“?

Ne znam. Kada su mene pitali ja sam rekla – mogu, mislila sam kad će da počne suđenje, da vidim predmet, da li imam vremena da pročitam sve. A ovi drugi – ne znam. Možda su bili sprečeni. Ja tada nisam imala dileme da li to treba da se radi. Možda smo u nekim stvarima zakasnili, možda smo nešto trebali i ranije. Možda, kao struka, nismo ukazali na pojave koje su se dešavale, čija smo obeležja videli i koja su definitivno bila krivična dela, bar onako kako smo učili.

Da li je zakazala samo struka ili je to, ipak, zavisilo od nečega drugog, od političke volje, recimo?

Ako kažem možda smo mogli kao struka, možda smo mogli makar da se zapitamo bar na nekim skupovima da li je to to. Sada je opet došlo vreme kada je nezahvalno suditi za ratne zločine. Kada me pitaju šta radiš, ja kažem – sudim našima. Onda se svi malo uzdrže, ne znaju šta da kažu. Jer je opet došlo vreme kada su oni koji to rade ljudi koji su protiv ove države, protiv srpskog naroda, ne znam zbog čega se to sad, u poslednjih možda godinu dana, promenilo.

Na tribini o suđenjima za ratne zločine koja je održana prošle godine u organizaciji Građanske akcije Pančevo, u Pančevu, pominjali ste i drugačije komentare.

Da, rekla sam da ima ljudi koji me pitaju „A šta ste do sada čekali?“ Cela ta jedna generacija, neko moje društvo koje je sada u svetu, u Londonu, u Americi, u Italiji, koji su pobjegli neposredno pre nego što sve to počelo da se dešava, devedesetprve, tako kažu – šta ste čekali?! Ostali ste tu, da li ste smeli da dozvolite da se tako nešto desi? Ali čini mi se opštedruštvena klima je takva da nije zahvalno da se tako kaže, pa za svaki slučaj kažem „Sudim ovim našima“, pa onda to nekako tako prođe.

Koliko sve to o čemu govorite, to vreme, utiče ishod suđenja, na ono što se zove slobodno sudijsko uverenje?

Ne mogu da kažem da ne znam. Čitam novine, gledam vesti, komuniciram sa raznim ljudima, tako da sve to čovek zna. Prilikom odlučivanja teško da možeš da se obazireš, ja se bar ne obazirem na to. To su stvari koje nemaju veze sa procesom odlučivanja, procesom suđenja, one su u nekoj drugoj sferi. Mislim da je osnovno da se sudija oslobodi autocenzure u koju ulazi i kakva će biti posledica njegove odluke. Ja nemam problem sa tim. Teško da se to može uklopiti u činjenice koje su tu, pred sudijom, kako bih uklopila neki opšti stav ili neko opšte mišljenje?

Pojednostavljeno, može li sudija biti nezavisan u odnosu na politiku?

Može, pa političari su promenljiva kategorija. Loša nam je politika. Gledaš kao građanin, kao sudija, gledaš u svakodnevnom životu. Naravno da sudija može da bude nezavisan od politike. On mora da bude nezavisan od politike. Sud je sud.

Mora li sudija da bude hrabar?

Pitanje hrabrosti se postavlja onda kada se čovek pita da li je njegova odluka u skladu ili nije sa nekim vladajućim stavom ili pretežnim političkim mišljenjem. Sudska odluka je sudska odluka. Ukoliko se takve stvari apstrahuju onda tu nema razgovora o hrabrosti, samo razgovora o dobroj ili o lošoj sudskoj odluci, o tome da li je ona uspeła da zadovolji neku opštu pravdu ili ne. Pitanje hrabrosti se onda tu ne postavlja.

Jedna od primedbi Beogradskog centra za ljudska prava je da ima malo presuda za ratne zločine zato što ima malo sudija.

To je ozbiljna primedba. Čitala sam te primedbe. Mi, u našem Veću, možda imamo sada broj predmeta sa kojima nekako izlazimo na kraj. Ne znam koliko će sada predmeta da dođe u nekom novom paketu ili će to da bude po jedan. Meni se uvek čini da bi, za sada, sa ovim fondom predmeta mogli to da rešimo. Ne znam da li smem to da kažem, jer ja ovde nisam sama, jer tu su i moje kolege.

Događa se često da imate suđenja u dve smene, i da ste u sudnici od jutra do mraka. Koncentracija, utvrđeno je naučno, posle 45 minuta drastično pada, prvo s te strane nije dobro. Nekako izdržiš tih pet ili deset dana, ali definitivno je da to nekako mora da se reši. Mi se u Veću dogovorimo da se uklopimo, pa da one stvari gde samo slušamo, čitanje optužnice, što može da traje sat vremena, to stavimo za jedno prepodne, a poslepodne ćemo nešto gde moramo aktivno da učestvujemo i obrnuto, eto to je to. Ili završna reč, gde mi nismo tako aktivni kao u, recimo, ispitivanju svedoka, ili izvodjenju dokaza, pa onda možemo da dopustimo sebi luksuz da bude tako. S tim što, naravno, pažnja s kojom opada. Mi za suđenje moramo da se dobro pripremamo i pitamo one tri-četiri, pet-deset bitnih stvari i ako ga to pitamo, i onda se racionalno koristi vreme. Ja nemam ništa protiv toga da se utvrđuje kontekst samog događaja, ali sve preko toga, a nama se puno dešava „preko toga“, jeste zaista opterećujuće.

A koliko je važno da se upravo na suđenjima za ratne zločine utvrdi kontekst događaja, koliko je to važno za samu sudsku odluku i koliko je važno za istoriju, sudsku istinu o jednom vremenu?

Ja mislim da je važno. Mi nismo Hag, ne moramo da se bavimo utvrđivanjem činjenica o tome gde je bila koja republika i u kom su odnosu bile republike sa federacijom i međusobno. Kome je pripadala JNA i ostalo. Mi to znamo, mi smo tu, ali taj neki opšti kontekst, od toga kako je sve počelo, mislim da je to važno da se utvrdi, mislim da u opšti kontekst spadaju i neke stvari – kako je običan svet živeo i da li je imao, ne znam, policijski čas uveče u 5, 6 sati, da li je bio obeležen sa nekim trakama, da li je bilo ne znam, snabdevanje četvrt hleba na dan, ili tako nešto, da to takođe spada u taj kontekst, za to treba da se čuje. To, naravno, doprinosi potpunom utvrđivanju istine. Mislim da je to važno i za javnost koja prati suđenje, za medije.

Da li mislite da mediji u Srbiji, adekvatno prate suđenja za ratne zločine?

Ne. Mislim da su sada suđenja za ratne zločine prepuštena interesovanju struke. Interesuje se Beogradski centar za ljudska prava, drugi opet pitaju nešto vezano za pitanje žrtava, razne organizacije nam šalju upitnike. Mediji se bave tim suđenjima kada se dogode hapšenja. Generalno, kao pojava, medije to više ne zanima, istraživačko novinarstvo je nekako prestalo. Sada im je možda malo interesantna ova trgovina organima. Pritom, moram da primetim, da RTS sada o suđenjima korektno, pristojno izveštava. Isto tako, posebno mi je bilo zanimljivo, kad se čita sve to, šta se dešavalo u Vukovaru, na primer. Onda se vidi taj najveći govor mržnje. U to vreme u „Večernjim novostima“, 1991. godine, bilo je članaka o odsecanju prstiju deci i tako dalje. To je od nekih ljudi stvaralo heroje, zastrašivalo neke druge ljude i stvaralo jednu klimu u kojoj su se blagonaklono gledale neke stvari koje zapravo nisu smele da se dese. E, sad čujem da su „Večernje novosti“ navodno, posle objavljivanja presude za zločin na Ovčari objavile tekst koji je sasvim suprotan tekstovima koje sam pomenula. Klima se menja, ali mislim da se u stvaranju te opšte, društvene klime, da su tu mediji malo zatajili.

Da li bi transparentnost sudjenja, kao što to jeste recimo u Hrvatskoj ili u Hagu, da kamere mogu da prisustvuju sudskim procesima, da li bi to možda pojačalo interesovanje medija?

Ja sam bila ta koja se usprotivila tome kada je bilo zahteva da kamere prisustvuju izricanju presude za Ovčaru. Zato što, u ovom trenutku, mislim da bi to bila jedna senzacija. Zato što imamo postupke u kojima sudimo za delo koje se desilo 1991. godine, pre 18 godina ili pre deset godina, ako pričamo o Kosovu. Mi se dosta oslanjamo na iskaze svedoka i mislim da bi prisustvo kamera u sudnici, gde je jedna kamera RTS, jedna kamera B92, jedna kamera Pink, da bi nam svedoke potpuno bacilo u nesvest i oni bi postali neupotrebljivi. Ako neće okrivljeni da ih neko snimi, zašto bih ih neko snimao i objavljivao njihove fotografije snimljene u sudnici.

Ali zar nema javnost pravo da vidi te ljude?

Nešto je drugo mene mučilo u vezi toga da li ima javnost pravo ili ne. Razgovarala sam o tome da

uputimo jednu takvu inicijativu za izmenu zakona. Mi se dosta oslanjamo na svedoke, oslanjamo se na žrtve, ako su preživele, na njihove iskaze. Oni mogu da dobiju procesnu zaštitu u smislu da isključimo javnost, ili da dobiju pseudonim, možemo čak i da udaljimo optuženog iz sudnice, dok oni daju iskaz, ali njihov identitet ne može da bude nepoznat okrivljenom. Međutim ne uživaju svi svedoci vanprocesnu zaštitu tako što bi ih štitila jedinica za zaštitu. Šta raditi sa tim ljudima, imaju li ti ljudi pravo, žrtve i zaštićeni svedoci koji imaju procesnu ali ne i vanprocesnu zaštitu, imaju li pravo da znaju kada okrivljeni izlazi sa izdržavanja kazne. U nekim drugim zemljama je to rešeno. Kod nas tako nešto do dana današnjeg nije rešeno. Još pre mnogo godina prilikom saradivawa sa Vesnom Stanojević bila sam u prilici da čujem žene žrtve nasilja koje je to interesovalo u postupcima koji su se oslanjali na njihove iskaze. Mi od tada pričamo o tome. Mislim da i mi ovde, u ovim postupcima gde se oslanjamo na žrtve, na svedoke koji su zločin videle i za njega znaju, moramo da razmišljamo o tome da taj mehanizam, kada okrivljeni izlazi iz zatvora, bude potpuno razrađen, da žrtva bude obaveštena kako se reguliše njegovo kretanje, kome on treba da se javi, ko tu, ako nešto ne uradi, mora da odgovara za to, i na koji način da se obaveštava žrtva ili onaj svedok koji će eventualno biti ugrožen. To ne narušava pravo okrivljenih. A sad možemo da diskutujemo da li kada uđu kamere, i protiv moje volje me snimaju, kada dobijem kaznu, da li to narušava neka moja prava. U svakom slučaju, mora neko i da me pita, hoću li ili neću. Ne znam kako bi stvarno to moglo da se reši sa tim snimanjem, ne znam da li bi to moglo, šta bismo mi dobili? Da li bi i šta dobili u javnosti. Da li mi možemo da obezbedimo mehanizam, da naš svedok, potencijalni, kojeg ćemo da saslušamo, recimo u petak, ne čuje šta svedok u ponedeljak govori? Nama je to važno. Eto, to su sve pitanja koje trebaju nekako da se reše, i onda možemo da pričamo o snimanju.

Kada je u pitanju zakonski okvir suđenja za ratne zločine, da li su Vama, kao sudiji, dragoceni neki novi instituti koji su uvedeni, kao, na primer, svedok-saradnik, zaštićeni svedok, i tako dalje. Koliko Vam to olakšava posao u predmetima ratnih zločina?

Što se tiče svedoka - saradnika mislim da olakšava. Svedoci saradnici, kad krene postupak, postanu glavni krivci. I zaštićeni svedoci, oni su krivi svima. Svedoci-saradnici su morali da priznaju, šta su uradili, da bi dobili taj status, a kredibilitet zaštićenih svedoka se obično proverava na taj način što se iznose navodni zločini koje je on počinio. Tužilac kako okrivljeni kažu baš protiv njih namerno bez razloga i dokaza vodi postupak.... Sve okrivljene najviše bili što se svedok-saradnik spasao krivičnog progona. Mislim da je pravednije rešenje, mislim da je to bolje što će sada svedoci-saradnici da dobijaju kazne.

Kako Vi vidite novi Zakon o oduzimanju imovinske koristi strečene krivičnim delima kada su u pitanju predmeti ratnih zločina?

Ima presuda gde su sudovi zaista oduzeli imovinsku korist, sve to pričam za neke druge stvari koje sam proučavala. To su zaista retki slučajevi. Ima mogo slučajeva gde je trebalo oduzeti imovinsku korist ali to nije urađeno. Za ratne zločine nije bilo nikad. Sudovi nisu dosuđivali ni odštetne zahteve kada je moglo i trebalo da se o tome odluči. Lako je ne odlučiti o imovinsko pravnom zahtevu, mogu uvek da kažem sud nema dovoljno elemenata, a to bi dovelo do znatnog odugovlačenja postupka. To nije opravdano. Neverovatno je da se o oduzimanju koristi sada govori iako smo svih ovih godina prema postojećim zakonskim rešenjima mogli da odlučujemo o tome.

Postavlja se i pitanje u stručnoj javnosti o reparacijama žrtvama. Za obeštećenje, moralno i materijalno. Takvi zahtevi, pošto se postupak završi, idu na parnicu?

Da, idu na parnicu. Nama žrtve nisu do sada ni postavljale takve zahteve u postupku. Meni je sada u jednom slučaju oštećeni postavio i opredelio imovinsko pravni zahtev i rekao toliko i toliko para. I na neki način obrazložio taj zahtev. Obrazložio je koje je povrede imao, koliko je u kom procentu invalid, da ima rešenje i tako dalje. Moram da odlučim o tome naravno.

Sve ovo o čemu smo do sada razgovarale dotiče u velikoj meri temu reforme pravosuđa. Vi ste akter tog pravosuđa, sudija.

Koliko ja vidim, sudije su na jednoj strani, tužiocima na drugoj, svi smo zajedno u jednoj priči. Ne mogu, kao sudija, uopšte ništa da kažem o tome. A kao građanin mogu da kažem, da se nadam da će to da se reši super, da će sve da ispadne kako treba, da ću ja svoju parnicu moći da završim za najviše godinu dana i da neće više nikad biti onih koji će pravdu da uzimaju u svoje ruke. Samo kao građanin mogu da se svakoj promeni radujem. Sve ono što bih kao struka mogla da kažem možda bi bilo slično nekim mišljenjima koja su već izrečena i zbog detaljisanja dosadno za ovaj razgovor.

Razgovarala:

Jasna Šarčević - Janković